

מן החבית), ואמנם אינו נוגע בו בגופו, אך נגיעה על ידי דבר אחר דינה כנגיעה בגופו, ולכך אוסר את היין בשתיה הגם שנוגע שלא בכוונה (כן פרש רש"י וכמה מהראשונים).
ואולם רבנו תם (בתוס' לעיל נז. ד"ה ה"ג) פרש שנוגע ביין עצמו [וגם אם נגרוס 'בנטלא' הכוונה היא שנוגע באצבעותיו ביין שבתוך הנטלא, שהוא מלא על גדותיו], אבל נגיעה ע"י דבר אחר שלא בכוונה (וכמו כאן, שסבור שהוא שכר) – התיר רבנו תם אף בשתיה.

'לא צריכא דקא מוריק אורוקי, והוה ליה כחו שלא בכוונה' – ובטעם החכם שאסר מפני שהגוי ידע שהוא יין, נחלקו הדעות; יש אומרים שהטעם הוא מפני שעשה זאת בכוונה, ואפילו לא נגע ביין בידו אוסר ע"י כחו אף בהנאה (כן נקטו בתוס' כאן, הרא"ש, התרומות, הסמ"ג, ועוד. וכן כתב הטור. והכי קיימא לן – ע' נקה"כ על הט"ז ככד סק"ל; חזו"א מז, יא מט, ה).

ויש מפרשים הטעם שאסר בהנאה, כי חוששים שמא נגע ביין עצמו ולא שמו לב בדבר, שהרי סברו שהוא ישראל שאינו אוסר ולא השגיחו עליו. אבל אם ודאי לא נגע – אין כחו אוסר בהנאה אלא אם מנסך בפירוש לשם עכו"ם, אבל לא בסתמא (כן כתבו רבנו תם והרשב"א (בחי'דושי, וכן יש לדייק משובתו – ח"א תשיר) ועוד. וכן משמע בתוס' להלן נט: סד"ה ה"ג ובהגהת הב"ח שם. וכן מדוקדק מלשון התוס' ס. ד"ה ואי [ואולם הרא"ש שם כתב לאסור בהנאה, כשיטתו]. וכן משמע מרש"י (בד"ה סלקא) וכמוש"כ התוס' בשמו. מאידך מדברי רש"י בע"א (ד"ה מאי לאו, וכמו שדייקו התוס' שם מדבריו) נראה שעכו"ם שטעם יין והחזירו לחבית יין, נאסר היין שבחבית בהנאה בגלל כחו ולא רק משום תערובת. וכיו"ב הקשו התוס' (ד"ה אלא) מרש"י לקמן ס. וצ"ב).

אך כל זה אמור בנגיעה [ע"י דבר אחר] בכוונה לצורך כלשהו, אבל שלא בכוונת נגיעה, אם נגע ע"י דבר אחר – אנו מקלים כפי המתירים בשתיה (כשיטת רבנו תם המובאת לעיל).

וכתב הרמ"א (קכד, כד. ומקור הדבר במרדכי ובהגהות אשרי. וע"ע בתוס' לעיל נז: ד"ה לאפוקי) שבזמן הזה שהאומות אינם עובדי כוכבים, לעולם אנו דנים את נגיעתם כנגיעה ללא כוונה, כיון שאין לנגיעתו שום זיקה לניסוך. ולכן גם כשמכוין ליגע גידון כאינו מכוין ליגע, וכל שעל ידי דבר אחר – מותר בשתיה. אלא שכתבו הפוסקים שאין להורות ולפרסם קולא זו, ואסור לאמרה בפני עם הארץ. (וע' בשו"ת מהרי"ל (לח) שכתב שלענין מעשה יש להתיישב בדבר).

דף נט

'לא צריכא דטפחינהו בידיה' – ולא שטפחם לשם ע"ז, כי אז אפילו מים של רבים או של חברו נאסרים, אלא הטפיחה מוציאתם מחיבורם בלבד, ואח"כ עבדם ללא עשיית מעשה במים (עפ"י ריטב"א). בבאור דברי הרמב"ם (עכו"ם ח, א), ע' בספר אבי עזרי קמא ח, ג.

'ע"ב) אמר רב אשי: האי עובד כוכבים דנסכיה לחמרא דישראל בכוונה, אע"ג דלזבונה לעובד כוכבים אחרנא אסור, שרי ליה למישקל דמיה מההוא עובד כוכבים. מ"ט מיקלא קלייה' – יש מדייקים: דוקא שניסך בכוונה ובמידה כדי לאסרו, שאם ישראל היה עושה כן היה חייב בתשלומין, הלכך מותר לקחת ממנו דמים ואין זה נהנה מאיסורי הנאה. אבל ניסך שלא בכוונה – אסור לקחת ממנו, שהרי גם את ישראל אין יכול לתובעו (דעה זו מובאת בראב"ד, ברשב"א ובריטב"א. וכן משמע בתוס'. וכן דייק המאירי מדברי הרמב"ם).

[יש מקשים, הלא ישראל שניסך במזיד אינו חייב אלא מתקנת חכמים, אבל מעיקר הדין פטור, שהזק שאינו ניכר הוא, ואם כן, הלא הנכרי אינו בכלל תקנת חכמים ואף במזיד אינו חייב לשלם. ובשו"ת אחיעזר (ח"ב ה,ו) חידש שנכרי חייב בגרמא בניזקין, (וע' לו עוד בהרחבה בח"ג לו), וא"כ חייב בהזק שאינו ניכר מעיקר הדין, שהרי גרם לו הפסד ממון ולא גרע זה מ'גרמא'.

וצריך לומר שאינו חייב בהזק כזה אלא במזיד, ואין אומרים בזה 'אדם מועד לעולם', שאם חייב גם בשוגג הלא יוכל ליטול דמי היין אפילו כשנסך שלא בכוונה.

(וכ"כ החתם-סופר בחדושו כאן, ואולם בראשונים מבואר שאין הנכרי חייב בהזק שאינו ניכר יותר מישראל. ע' בחדושי רבנו יונה כאן ובמשמרת הבית להרשב"א ב"א ש"א).

ואולי יש לומר בדרך אחרת; היות ולפי דיני הנכרי מחייבים על גרמא ועל הזק שאינו ניכר [כן נראה לכאורה], הלכך אנו דנים אותו כפי דיניהם. ואפילו לפי מה שכתב המהרש"ל (בפ"ק דב"ק) שאין אומרים 'כך דינכם' להוציא ממון מן הנכרי אלא לפטור את ישראל מחיוב, אף לפי שיטה זו צידד באחיעזר (בח"ג סם) שאם אין אנו באים לגורעו מישראל – חייב. ועל כן י"ל שהיות ואצל ישראל אילו היה מנסך היה חייב, ולו אך מתקנת חכמים, שוב דנים את דין הגוי בדיניהם לחייב על גרמא.

ובעצם הנחת הקושיא הנ"ל, לכאורה יש לדון שאמנם לא מצינו שתקנו חכמים תקנות לנכרים (ע' במובא ביוסף דעת סנהדרין ג.נ.), אך סברא היא שכשידנו תקיפה לא נפטור נכרי המנסך במזיד להפסיד את ישראל. [וצ"ב בלשון התוספות 'שהיה העכו"ם זה רוצה להיפטר...'].]

ע"ע במה שפלפל בשו"ת פרי יצחק (ח"א נח) מדוע לא ייפטר הנכרי מתשלום משום 'קם ליה בדרכה מיניה', שהרי משעה שהגביהו נעשה גולן ונתחייב מיתה בדיניהם).

ויש סוברים שאין חילוק אם ניסך בכוונה או שלא בכוונה, ומה שנקטו 'בכוונה' – לאפוקי מגע שלא בכוונה שאינו אוסר בהנאה ומותר למכור לכל נכרי (עפ"י רא"ה; תורת הבית להרשב"א ש"ב מה.).

ולדעת הכל, אם עשה כן מרצונו של ישראל, ודאי אסור ליטול דמים ממנו, שהרי אין כאן תביעת נזקין (ריטב"א).

'מנא אמינא לה, דתניא עובד כוכבים שנסך יינו של ישראל...' – בבאור הראיה מן הברייתא (ערש"י ותוס'), כתב הר"ן בדרך זו:

מכך שריב"ב מתיר בהנאה כשאין חשש ניסוך לעכו"ם כגון שניסך שלא בפניה, מזה מוכח שאיסור יינם שאסרו משום בנותיהם, אינו איסור הנאה אלא איסור שתיה בלבד. ומכאן שגם לחכמים האוסרים בהנאה, זהו רק מצד הספק שמא ניסך, אבל משום חשש בנותיהם אין איסור הנאה מן היין [שהרי לא נחלקו ביסוד גזרת בנותיהם, אלא מחלוקתם האם יש לחוש לניסוך באופן זה אם לאו]. וכיון שכן הרי לפי הצד שלא ניסכו לע"ז, נמצא שהוא כשורף את יינו המותר, הלכך יש לחייבו.

וללא הברייתא הזו היה מקום לומר שמשום גזירת בנותיהם הטילו חכמים איסור הנאה על היין, נמצא שלא העכו"ם שרפו אלא היין מותר מן הדין ורק חכמים הם שהחמירו עליו לאסרו. עד כאן דברי הר"ן. [שני דברים יש לשמוע מבאורו של הר"ן: א. האוסר דבר של חברו באיסור דרבנן – אינו חייב מדין מזיק. שלכך אילו היינו אומרים שאיסור הנאה מן היין הוא מגזרת חכמים משום בנותיהם, ולא מטעם חשש ניסוך – לא היה חייב לשלם. וטעמו של דבר, כיון שהדבר מותר בעצמותו, אלא שמוטל על האדם חיוב לשמוע לחכמים, אין זה מוגדר כ'מזיק', שהרי לא פעל מאומה בגוף החפץ, אלא שגרם שחכמים יאסרו על זה להנות מן החפץ.

ב. משמע בר"ן שמצד עצם הדבר שהנכרי הכניס את היין למצב של ספק-מנוסך – אינו מתחייב על

כך, ורק משום סברת 'מה נפשך' כתב הר"ן לחייבו, שאם האמת שניסך לע"ז – הרי הוא מזיק את היין, כדין מנסך יין של חברו לע"ז, ואם באמת לא היה כאן ניסוך, ודאי יש כאן הזק גמור ליין, שהרי עתה הנכרי לוקח את היין, וחייב מטעם לוקח או מטעם מזיק.

וטעם הדבר שאין לחייב מצד עצם האיסור – ספק שהטיל על היין – כטעם הנ"ל, שהחזיב להחמיר בספק הוא נידון כאיסור צדדי ולא איסור שבגוף החפץ [ואף אם נאמר שספיקא לחומרא מדאורייתא, הלא אם לאמיתו של דבר לא ניסך, ועבר זה ונהנה ממנו – אין כאן איסור הנאה מניין נסך, אלא שעבר על חיוב החמרה בספקות] (עפ"י שערי ישר א, ט י. ע"ש שהאריך בכללות הענין. [יצויין שנפלה טעות בהעתקת דברי הר"ן בשער"י, ולפי המועתק שם אין כ"כ מובן לדבריו]).

א. יש להעיר שלפי מה שכתב שחייב ממה נפשך, אם כ'מזיק' אם כ'לוקח', נראה שאם יאמר הנכרי שאינו חפץ ביין ומשאירו ביד הבעלים, ייפטר מדינא, כי שמה האמת היא שלא ניסכו ואין כאן נזק. ומה שכתבו התוס' 'ירצה להיפטר' – לאו דוקא, אלא פטור מצד הדין. וצ"ע.

ועוד, לפי הצד שלא ניסך לע"ז והרי הוא כלוקח, לא יתחייב לשלם לו אלא כדמי יין האסור בשתיה לבעליו, שהרי נגע בו העכו"ם ואסור בשתיה משום בנותיהן. ועוד קשה, הלא כיון שסוף סוף חכמים אסרו בהנאה, גם לפי האמת שלא ניסך, אם כן כיצד מקבל זה דמים, הרי הוא כמוכר איסורי הנאה.

ולולא דבריו היה נראה שלא מדין 'לוקח' אטו עלה, וכן בר"ן אין זכר לזה. אלא גם לפי הצד שלא היה כאן ניסוך לע"ז מ"מ הוא 'מזיק' במה שגרם לאסור היין משום חשש ניסוך. ולפי"ז היא מוכח מהר"ן להפך ממה שכתב, שגם באוסר מצד הספק – הרי הוא מזיק גמור [ושיטת הר"ן (בקדושין לט. וכן נראה מדבריו שם ה): ססד"א אסור מהתורה. ואפשר שאף לפי הסוברים שהוא מדרבנן, מ"מ מדרבנן דנים את הדבר כפי הצד האסור, והרי זה כאיסור בעצם]. ומה שכתב הר"ן סברת ממה נפשך, לרווחא דמילתא הוא, כלומר אם באמת לא היה כאן ניסוך לע"ז, אין שום חשש ליטול דמים, ואם היה כאן ניסוך, הרי הוא כמזיק ממש.

ב. בעיקר דברי הר"ן כאן שמשום בנותיהם לא נאסר אלא בשתיה, הדבר שנוי במחלוקת הראשונים, ויש סוברים שאף בהנאה אסור משום הרחקה מבנותיהם ולא [רק] מחשש ניסוך (ערמב"ן לעיל לו:). וע' בר"ן לעיל (ט: בדפי הרי"ף) שבעצם אין חשש ניסוך בסתם יינם, אלא משום בנותיהם אסרו, רק כדי שלא לחלק בין יין שנתנסך ודאי לסתם יינם, הטילו איסור הנאה. ולפי דבריו שבכאן צריך לומר שגדר האיסור שנתנו חכמים, לנהוג בו כיון שנתנסך, ואינו איסור מחודש דהרחקה. ונראה לפי"ז שייחשב כאיסור"ה דרבנן שיש לו עיקר מהתורה, ויתכן נפקותא לקידושי אשה ביין של גויים – ע' אה"ע כה, כא.

'עובד כוכבים שנסך יינו של ישראל... רובי יהודה בן בבא ורבי יהודה בן בתירא מתירין... לא כל הימנך שתאסור ייני לאונסי' – לכאורה נראה שלר"י בן בבא ור"י בן בתירא לעולם אין הנכרי יכול לאסור יין של ישראל במגעו ללא רצונו, כי אין ביכלתו לאסור דבר של חברו לאונסו. אבל כתב הרמב"ן שמעולם לא נחלק אדם במגע עכו"ם בכוונה, שגזירת חכמים היא לאסור את היין בהנאה משום בנותיהן, ואין זה שייך לשאלת 'אדם אוסר דבר שאינו שלו', אלא כאן מדובר שניסך והוריק יינו של ישראל ולא נגע בו, באופן זה לא אסרוהו בהנאה משום בנותיהם, אלא משום ניסוך שעשה לע"ז אתה בא לאוסרו עליו – בזה אמרו ריב"ב וריב"ב שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו כלל, אפילו ע"י מעשה (שיטה אחרת יש לרא"ה, מוכח בריטב"א).

דף ט

ואי מצד צדודי – אסיר' – הרמב"ם פרש שאפילו לא הגביה אלא שמוזו את הכלי – אסור אפילו

דף נט

קג. א. העובדים למים, של רבים או של היחיד – האם אסרום בהנאה?

ב. תורמסין שבושלו ע"י נכרים – האם מותרים באכילה?

ג. מה דין הולכת ענבים לגת בסלים ובגיגיות על ידי נכרי?

א. מים הנעבדים; של רבים אינם נאסרים. ושל יחיד (כגון שנובעים בשטחו הפרטי ואינם יוצא החוצה. ע' תוס' כאן ולעיל מז), אם היו מחוברים – אינם נאסרים, ואם תלשם הגל – הרי זה כאבני הר שנדלדלו מעצמם שנחלקו בדבר החכמים (כדלעיל מז). תלשם אדם, כגון שטפחם בידי, ועבדם – נאסרו.

ב. לפי לשון אחת, התורמוס אסור משום 'בשולי עכו"ם', מפני שאינו נאכל כמות שהוא חי. ואולם ר' יוחנן נקט כפי לשון בתרא דרב, שכל שאינו עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת – מותר, ובכלל זה התורמוס (וכן הלכה).

ג. הולכת ענבים לגת ע"י עכו"ם; רב כהנא אסר הדבר לכתחילה משום הרחקה.

לפרוש רשב"ם, האיסור הוא משום מגע היין הזולף על הענבים המתמעכים בסל. ולפרוש ר"י הולכת הענבים ודאי מותרת, והשאלה היתה על זריקתם לגת כאשר היין שבתוכו כבר החל להמשך [למשנה אחרונה, שמאותה שעה שם 'יין' עליו להאסר]. ואסר רב כהנא לכתחילה [הגם שזריקה בעלמא אינה אוסרת], כעין מזיגת מים ליין שאסרוהו משום הרחקה. והריטב"א צידד שאפילו אם היין שבגת לא החל להימשך – אסור, שלא חילקו חכמים. ועוד כתב שאין חילוק בין מוליך ענבים שהיין נסחט מהם ובין ענבים יבשים, שלא חילקו חכמים.

קד. מה הדין במקרים הבאים?

א. אתרוג נפל לחבית יין, וזינק נכרי והושיט ידו ליין לתפוש אתרוג שלא ישקע בו.

ב. חבית שניקבה וקפץ הנכרי וחסם את הנקב באצבעו מבחוץ.

ג. נכרי שנסך יינו של ישראל בכוונה, האם מותר ליטול ממנו דמי היין שהופסד? ומה הדין כשניסכו שלא בפני עבודת כוכבים?

א. הכנסת היד להציל אתרוג שנפל ליין, לא אסרה את היין בהנאה [אבל בשתיה אסור אף שלא בכוונה, כנ"ל נח]. אך לאחר שתפס אתרוג יש לחוש שמא ישכשך לשם ניסוך, ועל כן צריך לתפוש את ידו במקומה ולרוקן את החבית ללא שיזיז את ידו.

נחלקו הראשונים בטעם הדבר שלא נאסר היין בהנאה בהכנסת היד; מפני שטרוד הגוי בתפיסת אתרוגו ואין דעתו לניסוך (תוס'), או משום שנחשב כמגע שלא בכוונה (רשב"ם). ור"ת העמיד באופן שכשהכניס ידו לא ידע שיש שם יין אלא כסבור משקה אחר. כתב הראב"ד, אם אחר שהכניס ידו נודע לו שהוא יין, ומיד משך ידו ממנו – מותר בהנאה, כיון שתחילת נגיעתו היתה שלא בכוונה, ומיד שידע הוציאה, הרי מחשבתו ניכרת שלא נתכוין לנסך.

ב. נכרי שסתם את הנקב שבחבית בנתינת אצבעו על פיו; אם הנקב בצד החבית, לפי לשון אחת אסר רב פפא בשתיה רק את היין שכנגד מקום הנגיעה, אבל לא את שאר היין, שסובר אין חיבור לצדדים. וגם אין שייר כאן שכשוך שיאסור בהנאה – כיון שמגעו מבחוץ. ולפי לשון אחרת אסר רב פפא בשתיה את כל היין שמעל הנקב, כיון שכולו נמשך ויוצא דרך שם נחשב זה כחיבור, אבל לא היין שמתחת. ואמרו שזה תואם לדעת רבי יהודה, אבל לחכמים הכל אסור בשתיה משום חיבור (רש"י).

א. התוס' כתבו שבשתיה אין חולק שהכל אסור, שאי אפשר שמקצת מן החבית מותרת בשתיה ומקצתה אסורה. אבל בהנאה אין לאסור אלא את היין שמעל הנקב (ללשנא בתרא), כיון שכל אותו יין מתנענע ביציאת היין דרך הנקב, סתימתו שם נחשבת כמגע בכל היין שמעל הנקב.

ב. רש"י ותוס' נקטו שהלכה כחכמים ודלא כרב פפא, הלכך הכל אסור בשתיה לפרש"י, או אף בהנאה לפהתוס'. [רש"י נימק זאת מפני שהעמדנו דבריו כדעת היחיד והלא הלכה כרבים. ואעפ"י שלעתים פוסקים האמוראים כחיד בניגוד לרבים, כאן אפשר שלא שמע האמורא את הברייתא, ואילו היה שומע היה נוקט כרבים – לכך יש לפסוק כדברי הרבים. כן פרשו התוס'. ואילו לדעת רבנו תם היה לנו לפסוק כאמורא וכדברי היחיד [אם לא מטעם אחר, שנראה שרבא חולק על רב פפא והלכה כמותו (וע' גם ברשב"א ברכות כ שהלכה כרבא כנגד רבינא מפני שהיה רבו)]. וכן נחלקו בכיוצא בזה בהלכה אחרת, הרא"ש (פ"ק דב"ב מב) ומהרי"ח (מובא בהג"א שם)].

הרי"ף והרא"ש פסקו כרב פפא [שאף אם ננקוט כדברי ר"ת שרבא חולק, הלכה כר"פ שהיה אחריו. רא"ש], הלכך היין שלמעלה מהנקב אסור בהנאה והיין שלמטה אסור בשתיה ומותר בהנאה (רא"ש – כפרוש התוס' בדברי ר"פ. [וצריך לישב פסק הרא"ש עם דבריו בפ"ק דב"ב הנ"ל שכתב שאין לפסוק כאמורא שהעמידו דבריו כחידאה].

כשהנקב בפה החבית למעלה, או בשוליה – לכו"ע כל היין אסור, מטעם בסיס ליין שנגע בו (כשהנקב למעלה), או משום שהיין כולו עומד לצאת דרך הנקב (כשהנקב למטה), והרי זה חיבור.

אפילו בנקב שבצד, אם הכניס העכו"ם אצבעו לתוך החבית, או אף אם הכניס ברו, הרי זה כדין נקב בשוליה וכל החבית נאסרה (תוס'). וכן הביאו בשם רש"י. ונחלקו הדעות אם נגיעה ע"י דבר אחר, כגון בהכנסת ברו, נאסר היין רק בשתיה או אף בהנאה, כמובא לעיל).

ג. נכרי שנסך יינו של ישראל ואסרו בהנאה, אמר רב אשי: מותר לבעליו למכור היין לאותו נכרי הגם שאסור למכרו לאחרים, לפי שנוטל את דמי היין המותר שהפסידו הנכרי, ואין זה נחשב דמי איסורי הנאה. לדברי רבי יהודה בן בבא ורבי יהודה בן בתירא, מותר למכרו לכל נכרי, שאין יכול לאסור דבר שאינו שלו אפילו ע"י מעשה (ע' חולין מא). ואם ניסך שלא בפני עבודת כוכבים, מתירים מטעם נוסף – שאינם מנסכים יין אלא בפני עכו"ם.

הלכה כחכמים האוסרים בהנאה, אף בניסך שלא בפניה (עב"ח יו"ד רכג). ויש שנקטו כריב"ב לענין ניסוך שלא בפני עכו"ם, שמסתבר טעמם (רישב"א בשם רא"ה. ומ"מ אם אסור בשתיה, ואם נגעו ביין עצמו אסור בהנאה מדרבנן. ערמב"ן ורישב"א).